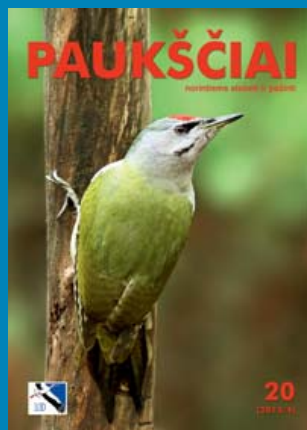

PAUKŠČIAI

norintiems stebėti ir pažinti

20
(2013/4)

Viršelyje:

Pilkoji meleta (*Picus canus*),
Liudinė, Panevėžio r.
2013-10-14

© Virginija Žilinskienė

**Lietuvos ornitologų
draugijos leidinys apie
paukščius, jų apsaugą,
stebėjimus.**
Leidžiamas nuo 2009 m.
kartą per tris mėnesius

Vyr. redaktorius
Vytautas JUSYS
Tel. 8 638 90 619
vros@takas.lt

Vyr. redaktoriaus
pavadootojas
Liutauras RAUDONIKIS

Redakcijos kolegija
Saulius KARALIUS
Mindaugas KIRSTUKAS
Julius MORKŪNAS
Eglė PAKŠTYTĖ
Dr. Modestas RUŽAUSKAS
Dr. Vitas STANEVIČIUS

Kalbos redaktorė
Aušra TAMOŠIŪNIENĖ

Leidykla „Lututė“
V. Putvinskio g. 47-4
LT-44243 Kaunas
El. p. lutute@lutute.lt
www.lutute.lt

PAUKŠČIAI / BIRDS

*The magazine of Lithuanian
Ornithological Society
about birds, their
observations and protection.
Published four times a year
from 2009.*

Editor in chief
Vytautas JUSYS

Lietuvos ornitologų draugija (LOD) – tai nevyriausybinė organizacija, kuri rūpinasi Lietuvoje aptinkamų laukinių paukščių ir jų gyvenamosios aplinkos apsauga. Siekdamas šio tikslo, draugija vienija gamtai ir paukščiams neabejingus Lietuvos žmones, rūpinasi ekologiniu visuomenės švietimu, paukščių populiacijų tyrimu ir monitoringu bei visuomeniškai kontroliuoja aplinkos ir biologinės įvairovės apsaugą reglamentuojančių įstatymų leidimą ir vykdymą. Nuo 1994 m. draugija

yra tarptautinės paukščių apsaugos organizacijos „BirdLife International“ asocijuota narė. Norėdami tapti LOD nariu ar tiesiog prisijungti prie paukščių apsaugos besirūpinančių bendraminčių, kreipkitės į LOD sekretoriatą adresu:

Lietuvos ornitologų draugija, Naugarduko g. 47-3, LT-03208 VILNIUS.

Tel./faks. (8 5) 213 04 98, el. paštas lod@birdlife.lt; www.birdlife.lt.

LOD būtų dėkinga už paramą žurnalui „Paukščiai“. Lėšas galima pervesti į specialią draugijos sąskaitą, skirtą išimtinai žurnalo leidybos reikmėms:

LT787300010071486100, banko kodas 73000, bankas „Swedbank“.

LOD žinios / LOD news

G. Petkus. Paukščių palydos 2013. <i>Eurobirdwatch 2013</i>	3
G. Petkus, L. Raudonikis. Spalio 19 d. Lietuvos ir užsienio ornitologai varžėsi paukščių stebėtojų ralyje. <i>Lithuanian and foreign birdwatchers competed in Bird Rally</i>	5
M. Žalakevičius. Ornitologijos-paukščių ekologijos laboratorijai – 40 metų. <i>40th anniversary of Bird Laboratory</i>	9
P. Ignatavičius. Kalėdinis paukščių stebėjimo maratonas 2013. <i>Christmas birdwatching marathon</i>	10

PAUKŠČIŲ APSKAITOS / Birds counts

Suskaičiuokime žiemojančius vandens paukščius ir šią žiemą. <i>Wintering waterfowl count 2014</i>	12
M. Ružauskas. 2013–2014 m. žiemos paukščio akcija: kovas. <i>Winter 2013-2014 bird - Rook</i>	14

PADEDAME PAUKŠČIAMS / Help the birds

V. Eigirdas. Nemuno deltoje išgelbėtas didysis apuokas. <i>Eagle Owl saved in the Nemunas delta</i>	16
S. Anulevičiūtė. Apie du erelius, kuriems pasisekė. <i>About two eagles which succeeded to survive</i>	18
J. Morkūnas. Didieji dančiasnapiai pamėgo Kaune jiems iškeltus inkilus. <i>Goosanders liked nest boxes in Kaunas</i>	21
BAF. Žvilgsnis į meldinės nendrinukės apsaugos būklę, iššūkius ir pasiekimus. <i>Aquatic Warbler: overview of conservation status, challenges and achievements</i>	23

PAUKŠČIŲ ŽIEDAVIMAS / Bird ringing

J. Morkūnas, R. Patapavičius. Spalviniais žiedais žieduojamos didžiosios antys. <i>Mallards with color rings</i>	28
D. Musteikis. Lietuvoje baltieji gandrai žieduojami ir spalviniais žiedais. <i>White Storks are marked with color rings in Lithuania</i>	29

NAUJOS PAUKŠČIŲ RŪŠYS LIETUVOJE / New bird species for Lithuania

S. Karalius. Pajūryje 2013 m. stebėtos naujos Lietuvoje paukščių rūšys. <i>New bird species for Lithuania recorded on the Baltic seashore</i>	31

ORNITOFAUNISTINIAI STEBĖJIMAI / Birds' observations

V. Eigirdas, V. Jusys. Vėlyvi paukščiai Ventės rago. <i>Late migrants in Ventės rags</i>	35
V. Jusys. Ornitofaunistiniai stebėjimai Lietuvoje 2013 m. rudenį. <i>Autumn observations in Lithuania in 2013</i>	36
M. Ružauskas, E. Pakštytė. Retų paukščių stebėjimai kaimyninėse šalyse ir Vakarų Palearktikoje 2013 m. rudenį. <i>Rare bird observations in adjacent countries and Western Palearctic in autumn 2013</i>	47

SVARBIOS PUBLIKACIJOS / Important publications

ORNITOLOGINĖS KELIONĖS / Birdwatching trips	49

M. Karlonas. Plėšriųjų paukščių skaičiavimas Gruzijoje. <i>Raptor counts in Georgia</i>	50

ORNITOLOGO UŽRAŠAI / Ornithologist's notes

S. Minkevičius. Paslaptimi nendrynų gyventojai. <i>Secret inhabitants of reedbeds</i>	55

Žurnalą „Paukščiai“ galima įsigyti LOD sekretoriato, leidykloje „Lututė“, Ventės rago ornitologinėje stotyje arba užsiprenumeruoti visuose Lietuvos pašto skyriuose. Indeksas 5120.

PLĖŠRIŲJŲ PAUKŠČIŲ SKAIČIAVIMAS GRUZIJOJE

Marius KARLONAS

© Marius Karlonas

*Plėšriųjų paukščių migracijos takų susiliejimo zona Batumyje – unikali vieta Kaukazo regione ir visoje Palearktikoje. Didžiojo Kaukazo kalnus plėšrūnai kerta skirtingais kalnų slėniais, tačiau vėliau visi susitinka prie Juodosios jūros, kur oro sąlygos Pontico kalnuose neleidžia jiems nuklysti toli nuo pakrantės. Yra netgi keletas skirtingų teorijų, kurios aptaria pagrindinius veiksnius, dėl kurių dideli paukščių būriai tam tikru metu užplūsta migracijos takų sąsiaurius (tokius kaip Batumis). Pagrindinė hipotezė – oro sąlygų įtaka paukščių migracijos metu. 2008 m. startavusio projekto „Batumi Raptor Count“ (toliau BRC) metu pradėti atlikti pilnos dienos skaičiavimai dviejose stotyse, 12.8 km ilgio transekte, 60 dienų per rudens migraciją. Po pirmųjų 2008 ir 2009 m. apskaitų rezultatų suvedimo Batumis buvo pripažintas itin reikšminga plėšriųjų paukščių apskaitų vieta. Tais metais buvo suskaičiuojama maždaug po 850 tūkst. plėšriųjų paukščių, o naujausi 2012 ir 2013 m. skaičiai perkopė 1 mln. ribą. Daugiausiai suskaičiuojama vapsvaėdžių (vidutiniškai 450 tūkst.), vulpinus porūšio paprastųjų suopių (*Buteo buteo vulpinus*) (vidutiniškai 250 tūkst.) ir juodųjų peslių (vidutiniškai 83 tūkst.). Nors lingės ir žinomos kaip migrantės, kurioms oro ir terminės sąlygos neturi įtakos, tačiau čia jų koncentracijų skaičiai rudens migracijos metu yra didžiausi pasaulyje. Daugiau nei 20 tūkst. lingių (pievinių, stepinių, nendrinų) praskrenda šiuo migracijos sąsiauriu kiekvieną rudenį. Kartais vien per pirmąją valandą po saulėtekio čia galima pamatyti iki 400 šių paukščių. Šiuo metu Batumyje užregistruotos 33 skirtingos plėšriųjų paukščių rūšys.*

Tbilisyje nusileidau vėl rugsėjo 7-osios vakarą ir jau kitą dieną traukiniu pasiekiau Batumį – vieną populiariausių Juodosios jūros kurortinių miestų. Nuo Batumio iki BRC stoties, esančios Sachalvašo kaime, tėra vos 10 km. Sachalvašo kaimas tapo mano namais ateinančias tris savaites.

Gyvenimo sąlygos pasirodė kur kas geresnės nei buvau tikėjęs iš perskaitytų ankstesnių metų stebėtojų atsiliepimų. Visi apskaitų dalyviai, kurių skaičius nuolat siekia apie 20, gyvena dviejose kaimyninėse gruzinų šeimose. Maistu, kambarių tvarka ir kitais su apgyvendinimu susijusiais dalykais taip pat rūpinasi namo šeimininkai,

tačiau už tai pareikalauja 25 Gruzijos larių (gel) per dieną. (lario kursas: 1 gel = 1,5 lt.)

BRC turi du skaičiavimo postus: vienas jų – vos keli šimtai metrų nuo gyvenamosios vietos, palipus į kalvą, visai netoli Juodosios jūros kranto, antrasis kiek toliau – apie 4 kilometrus nutolęs nuo pirmojo. Samdytu BRC mikroautobusu 45 minutes duobėtai ir stačiais kalnų keliukais važiuojame iki pirmojo stebėjimo posto, o vėliau dar apie 20 minučių kopiname į kalną, kol pasiekiame antrąją stotį.

Pirmoji skaičiavimo stotis paprastai būna prigrūsta stebėtojų, kadangi čia renkami ne tik savanoriai skaičiuotojai, bet ir vadinamieji ekoturistai. Jie taip pat yra paukš-

čių stebėtojai, tačiau tai daro tik dėl asmeninių interesų, be to, už tai turi susimokėti 50 gel. per dieną.

Antrajame poste paprastai būna kur kas ramiau. Čia dažniausiai dieną leidžia tik skaičiuotojai savanoriai. Stotyse veiksmas vyksta pagal koordinatoriaus nustatytą tvarką. Pastarųjų stotyse būna vienas arba du. Koordinatoriai stotyje palaiko tvarką, paskirsto stebėtojams užduotis. Kiekvienas stebėtojas stotyje atlieka jam paskirtą užduotį, kol jį pakeičia kitas koordinatoriaus paskirtas savanoris. Dažniausiai stoties darbas atrodo štai taip: vienas žmogus su monokliu stebi tolimųjų rytų pusę, antrasis taip pat rytus, bet jau su žiūronais, ir skaičiuoja tik arti skrendančius paukščius. Vienas ar du savanoriai stebi virš galvos skrendančius paukščius ir, analogiškai rytams, stebėtojai pasiskirsto vakarų pusėje. Tačiau neretai stebėtojams tenka susitelkti ties viena stipria migruojančių paukščių srove ir ją skaičiuoti visiems kartu, pasiskirsčius paukščių rūšis ar amžių. Virš galvos skrendančius paukščius reikia identifikuoti išsamiai: nustatant rūšį, lytį, amžių ir spalvinę formą, jei paukštis ją turi. Dažniausiai paukščių amžiui ir rūšims nustatinėti būna paskiriami atskiri savanoriai.

Abi stotys nuolat bendrauja radijo ryšiu tam, kad pasiskirstytų migruojančių paukščių sroves ir, kiek įmanoma, išvengtų pasikartojančių to paties individo registracijų. Taip pat abiejose stotyse yra po delninį kompiuterį, į kurį nuolatos suvedami visi su migracija, paukščiais, oro sąlygomis ir girdimais medžiotojų šūviais susiję duomenys. Į šį kompiuterį duomenis suvedinėja kas valandą pasikeičiantys stebėtojai. Dažnai tai būna daug prakaito reikalaujantis darbas, kadangi visą laiką turi lakstyti nuo stebėtojo prie stebėtojo ir suvedinėti jų pateiktus duomenis.

Medžioklė

Viena pagrindinių problemų šiame regione ir visame migracijos takų sąsiauryje – paukščių medžioklė, kuri čia tokia populiari, jog susidaro išpūdis, kad kiekvienas gruzinas tuo užsiima. Stiprios migracijos dienomis kartais vos spėjama registruoti girdimus šūvius į delninį kompiuterį. Šaudoma visur ir viskas. Kaip patys gruzinai kartais sako, kad jiems egzistuoja tik dvi paukščių rūšys: maži ir dideli paukščiai. Be to, kartais medžiotojus tenka išprašyti net iš stebėjimo stočių. Tačiau tai reikia atlikti taip pat ne bet kaip: tik gražiai pasisveikinus ir šypsantis paprašyti paėjėti kiek tolėliau. Dėl savanorių konfliktų su vietiniais medžiotojais keletą kartų vos per plauką nebuvo nutraukta BRC veikla, todėl koordinatoriai neretai primena, kad BRC neprisiims atsakomybės, jei konfliktą pradės savanoris.

Medžioklės situaciją Batumyje veikia ne tik milžiniškas migruojančių plėšrūnų skaičius, tačiau ir senos medžioklės tradicijos migracijos sąsiauryje. Paprastai medžiotojai sėdi savadarbėse užmaskuotose trobelėse, kurios pastatytos ant keterų prieškalnėse. Migruojantys paukščiai yra šaudomi iš šių slėptuvių ir dažniausiai iš karto suren-

Autorius su pašautu stepinės lingės (Circus macrourus) jaunikliu. Gruzija, 2013-09-15 © Aki Aintila

Palšasis grifas (Gyps fulvus). Kazbeko kalnas, Gruzija, 2013-09-29 © Marius Karlonas

Vapsvaėdis (Pernis apivorus).
Gruzija, 2013-09-22 © Marius Karlonas

Gyvatėdis (Circaetus gallicus).
Gruzija, 2013-09-20 © Marius Karlonas

Nepalinis erelis (Aquila nipalensis).
Gruzija, 2013-09-21 © Marius Karlonas

kami bei užmušami, jei dar būna gyvi. Kai kurie medžiotojai grobiu maitina tik šunis, o kiti ir patys pasigamina sau vakarienę. Tačiau yra ir tokių, kurie žudo tik dėl malonumo ar sportinio intereso. Manoma, jog kasmet nušaunama apie 1 proc. visų BRC suskaičiuojamų paukščių.

BRC taip pat dirba su vietiniais tam, kad sumažintų medžioklės įtaką migracijos teritorijoje ir turi sukūrusi keletą sąmoningumo kėlimo ir gamtinį išsilavinimą gerinančių programų. Dar vienas pozityvus veiksnys medžioklei mažinti yra sparčiai augantis ekoturizmas šiame regione. Vis daugiau paukščių stebėtojų iš viso pasaulio aplanko šią migracijos takų sąsiaurį ir apsistoja vietinėse šeimose organizuojant BRC. Daug medžiotojų buvo įtikinta augančio turistų dėmesio migruojančių paukščių stebėjimui svarba, o kiti lengvai pavydėdami ima žvelgti į šeimas, gaunančias pajamų iš BRC organizuojamo plėšriųjų paukščių stebėjimo.

2012 m. ir 2013 m. sezonai

2012 m. pranoko visų lūkesčius. Buvo suskaičiuota daugiau nei 650 tūkst. vapsvaėdžių, kartu pagerinant ir dienos rekordą (179.342 individai). Spalio 10 d. bendras visų plėšriųjų paukščių skaičius pasiekė 1 mln., tai įvyko pirmą sykį BRC istorijoje.

2013 m. buvo kitokie. Visas sezonas buvo lietingas, o taip čia nutinka pakankamai retai. Įprastai šiame regione lyja stipriai 2 arba 3 dienas, o tuomet nustoja kelioms dienoms ar savaitei. Sezonas prasidėjo skaitlingai stipria vapsvaėdžių migracija, tačiau vidutinio paukščių skaičiaus per sezoną (450 tūkst.) nepasiekė. Pievinių ir stepinių lingių migracija buvo pakankamai skaitlinga, net 4500 identifiкуotų paukščių. Tačiau reikia paminėti, jog ne visas linges įmanoma identifikuoti. Neatpažintos lingės suvedant duomenis žymimos kaip *pievinė / stepinė*. Paprastai lingių grupė rezultatų suvestinėje yra stipriai dominuojanti, tačiau 2013 m. visiškai atpažinti paukščiai ženkliai sumažino šį skirtumą. Be to, iš beveik 20 tūkst. lingių apie 10 tūkst. nendrinių lingių buvo aprašytos išsamiai (rūšis, lytis, amžius, spalvinė forma). Aišku, tarp šių stebėjimų yra ir pakartotinės to paties paukščio registracijos atvejai, kurie bus ištrinti iš duomenų bazės apdorojant surinktus duomenis. Vėliau sezono metu lietus veik nesiliovė visame rytiniame Juodosios jūros regione. Debesys, lietus ir tik retkarčiais išlendantį saulę. Nepaisant to, kad migruojantys *vulpinus* porūšio paprastieji suopiai pakliuvo į kur kas prastesnes sąlygas nei sezono pradžioje migravę paukščiai, šios rūšies plėšrūnų šiemet buvo kone dvigubai daugiau nei įprasta – net 447 tūkst., o tai yra didžiausias šių paukščių skaičius BRC istorijoje. Juodųjų peslių šiemet suskaičiuota 127 tūkst., nykštukinių erelių – 7 tūkst., mažųjų erelių rėksnių – 4 tūkst. Verta paminėti, jog šiais metais buvo užfiksuoti net 52 rytiniai vapsvaėdžiai (*Pernis ptilorhynchus*). Kiti suskaičiuotų paukščių kiekiai bus paskelbti kiek vėliau, po galutinio

Kaukazinis bukutis (Sitta neumayer) Vardžios apylinkės, Gruzija, 2013-09-04 © Marius Karlonas

duomenų apdorojimo. Pasibaigus sezonui, skaičiuotojai savanoriai džiaugėsi puikia galimybe savo akimis pamatyti iki 1 200 000 plėšriųjų paukščių! Tai ir vėl buvo naujas rekordas rytiniame Juodosios jūros oro kelyje.

10 dienų aplink Gruziją

Taigi, apskaitose praleidęs 20 dienų, dar 10 dienų pasilikau pakeliauti po Gruziją.

Didieji Kaukazo kalnai, kaip ir tikėjausi, paliko nemažą įspūdį, tačiau labiausiai nudžiugino Kazbeko apylinkės, kur praktiškai bet kada pakėlęs galvą į viršų pamatysi palšąjį grifą, kalnų upeliuose tarp akmenų laksto vandeniniai strazdai, gieda *semirufus* porūšio dūminės raudonuo degės (*Phoenicurus ochruros semirufus*), pievutėse bėgioja vandeniniai kalviukai. Palypėjęs į 2–3 km aukštį sutikau ir savo svajonių paukštį, avėdrą (*Gypaetus barbatus*). Iš pradžių turėjau galimybę pasigrožėti 4 m. amžiaus paukščiu, apsukusiu keletą ratų visai žemai virš galvos, o vėliau kalnų viršūnėje stebėjau ir suaugusį šį didingą paukštį. Taip pat viena įspūdingiausių vietų yra *Borjomi-Kharagauli* nacionalinis parkas su kvapą gniaužiančiais kalnų slėniais ir alpinėmis pievomis. Ten teko stebėti dar kelis vandeninius strazdus ir kalninių startų (*Emberiza cia*) porą. Kita nuo-

Stebint paukščius po Gruziją teko keliauti ir raitomis, 2013-10-03 © Giorgi Gelashvili

Avėdra (Gypaetus barbatus).
Gruzija, 2013-10-02 © Marius Karlonas

stabi vieta – Gruzijos pietuose esantis Vardzios miestas, kuris yra išskaptuotas uoloje maždaug prieš tūkstantį metų. Čia foniniai paukščiai buvo kaukazinis bukutis (*Sitta neumayer*) ir uolinės kregždės (*Ptyonoprogne rupestris*), taip pat kelis syk praskrido palšasis grifas.

Į Gruziją ar Izraelį?

Baigdamas norėčiau palyginti prieš dvejus metus lankytą Izraelio plėšriųjų paukščių skaičiavimo stotį ir BRC. Iš tiesų, skirtumas tarp šių dviejų projektų milžiniškas. Manau, jog vienintelis panašumas – tai bendras tikslas, suskaičiuoti migruojančius plėšriuosius paukščius. Kalbant apie plėšriuosius, šių migrantų rūšinė sudėtis šiuose regionuose labai skirtinga. Izraelis garsus tuo, jog per jį praskrenda daugiausia visos vakarų Palearktikos mažųjų erelių rėksnių populiacijos. Būna dienų, kai čia praskrenda beveik 40 tūkst. šių erelių. Taip pat Izraelyje labai ryški trumpapirščių vanagų (*Accipiter brevipes*), rožinių pelikanų ir gyvatėdžių migracija. Tačiau čia niekada nepamatysi tokių kiekų stepinių, pievinių lingių, nykštukinių erelių, *vulpinus* porūšio paprastųjų suopių. Apskaitų metodika irgi labai skirtinga. Izraelyje yra virš 10 skirtingų postų, kuriuose per dieną sėdi tik po vieną savanorį, kartais stiprios migracijos dienomis būna tiesiog fiziškai neįmanoma apskaitas atlikti kokybiškai, ką jau kalbėti apie kiekvieno paukščio detalų apžiūrėjimą. Gruzijos skaičiavimo metodiką jau aprašiau prieš tai, todėl tik noriu pasakyti, kad apskaitų kokybė kur kas geresnė Batumyje. Tačiau BRC projekto vadovai stengiasi šias apskaitas paversti ne tik oficialia veikla, tačiau ir sukurti puikią savanorių tarpusavio atmosferą. Dažną vakarą čia netyla diskusijos, bandomas vietinio alauso stiprumas, skamba gitara, armonika ir visų tautų dainos. Taigi žmogui, kuris norėtų ramiai praleisti laiką, labiau tiktų Izraelis. Be to, Izraelyje yra padengiamos visos kelionės, ap-

Kalvinė starta (Emberiza cia).
Gruzija, 2013-10-03 © Marius Karlonas

Stepanstmindos k. apylinkės, Gruzija, 2013-09-29
© Marius Karlonas

gyvendinimo išlaidos ir mokami labai neblogi maistpinigiai. Batumyje už visas išlaidas privalai susimokėti pats. Pildant kvalifikacijos anketas į abi šias vietas, reikia labai detalai aprašyti savo sugebėjimus ir patirtį, tuomet organizatoriai patys atsirenka jiems reikalingus asmenis. Tačiau į BRC patekti kur kas lengviau.

Padėka

Esu labai dėkingas BRC tarybos nariui Jasperui Wehrmannui (*Jesper Wehrmann*) už suteiktą informaciją apie migruojančių plėšriųjų paukščių skaičių.